

Vanjska politika SAD-a za vrijeme mandata G. W. Busha kroz instrumentaliziranje NATO Saveza u odnosu na države bivše Jugoslavije

Orešković, Stipe

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:372021>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-04**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Završni specijalistički rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Đana Luša

**Vanjska politika SAD-a za vrijeme mandata G. W. Busha kroz instrumentaliziranje NATO
Saveza u odnosu na države bivše Jugoslavije**

Stipe Orešković, Zagreb, ožujak 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski specijalistički studij Vanjska politika i diplomacija

Završni specijalistički rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Đana Luša

**Vanjska politika SAD-a za vrijeme mandata G. W. Busha kroz instrumentaliziranje NATO
Saveza u odnosu na države bivše Jugoslavije**

Stipe Orešković, Zagreb, ožujak 2024.

IZJAVA O AUTORSTVU

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad “Vanjska politika SAD-a za vrijeme mandata G. W. Busha kroz instrumentaliziranje NATO Saveza u odnosu na države bivše Jugoslavije”, koji sam predao na ocjenu mentorici izv. prof. dr. sc. Đani Luši, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao/la ECTSbodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao/la etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Stipe Orešković

Sadržaj:

1. Uvod

2. Definiranje osnovnih pojmova

2.1. Američka vanjska politika za vrijeme Busha mlađeg

2.1.1. Američka vanjska politika prema državama bivše Jugoslavije

2.2. Politika širenja NATO-a nakon Hladnog rata

2.2.1. Faze širenja

2.3. Rekonsolidacija ruske vanjske politike

2.3.1. Ruska vanjska politika prema državama bivše Jugoslavije

2.4. Vojnostrateški značaj Jadranskog mora kao dijela Sredozemlja

3. Širenje NATO-a u mandatu Busha mlađeg – drugi krug

3.1. Geopolitičke implikacije prvog kruga posthladnoratovskog širenja

3.2. Međunarodne okolnosti i posljedice 11.rujna

3.3. Situacija u državama bivše Jugoslavije: interes za članstvom

3.4. Ruske reakcije na pokretanje drugog kruga širenja

3.5. Geopolitičke implikacije drugog kruga širenja i primanja Slovenije

4. Širenje NATO-a u mandatu Busha mlađeg – treći krug

4.1. Međunarodne okolnosti

4.2. Situacija u državama bivše Jugoslavije: interes za članstvom

4.3. Ruske reakcije na pokretanje trećeg kruga širenja

4.4. Geopolitičke implikacije trećeg kruga širenja i primanja Hrvatske i Albanije

5. Zaključak

1. Uvod

Dva mandata George Walkera Busha (dalje: Bush ml.) obilježila je trusna vanjskopolitička situacija, a koja je uslijedila nakon uzastopnih mandata predsjednika Williama Jeffersona Clintona iz reda Demokratske stranke i posthladnoratovskih otopljanja desetljeća tenzija između NATO Saveza i Varšavskog pakta. Strateški fokus SAD-a obilježavaju teroristički napadi 11. rujna 2001. i globalnu pozornicu preuzima rat protiv terorizma, a shodno tome i bliskoistočna optika glavnih svjetskih sila. Tek dva desetljeća kasnije naziru se vizionarski obrisi planske arhitekture NATO pakta, koja je postavila geostrateške temelje i branu ruskim nacionalnim interesima prema zapadnim zemljama jugoistočne Europe. Oportunistički raspada Sovjetskog saveza i desetljeće duga rekonsolidacija Rusije u nanovo nezaobilaznu svjetsku silu, omogućiti će SAD-u vojno-diplomatsko širenje na države bivše Jugoslavije i šire. Time će pozicijski zatvoriti, tj. vojno-diplomatski fortificirati, veći dio kontinentalne Europe i onemogućiti svaku mogućnost direktne vojno-teritorijalne penetracije Rusije na prostor jugoistoka Europe i Mediterana¹. Taj stoljećima važan interes u ruskoj ekspanziji, a koji je rezultirao enormnim žrtvama povijesnih žitelja tih prostora i samih Rusa, zapriječen je promptnim i proaktivnim pristupom SAD-a u ideji ekspanzije NATO saveza za vrijeme mandata Busha ml.

Rusija je dolaskom Vladimira Vladimiroviča Putina na mjesto predsjednika započela unutarnju konsolidaciju teritorijalno bližih i kritičnijih prostora, ali tek vojnom invazijom na Ukrajinu 24. veljače 2022., postaju kristalno jasni vanjskopolitički cilj Rusije i nastavak njene stoljetne teritorijalne aspiracije. Time je proširenje NATO saveza za razdoblja mandata Busha ml. jedan od povijesno najvažnijih savezništava za novopridošle članice, premda je njihov sinergijski učinak po sam Savez zanemariv glede ljudstva i naoružanja. Njihova pripadnost najjačem svjetskom vojnom kolektivu neutralizira oduvijek prisutnu rusku prijetnju zbog zahvalne geopolitičke pozicije i zato uzajamnost pristupnih interesa treba sagledavati općezadovoljavajuće i s različitih točaka gledišta za ugovornice, tj. starije i novopridošle članice.

¹ O prvoj penetraciji carske Rusije na područje istočnog Sredozemlja više na str. 259. i 260.: Božić Bogović, D. i Njari D., "Francusko-ruski odnosi i sukobi na istočnoj obali Jadrana od 1797. do 1815. godine", Povijesni zbornik, 2.3, str. 257-270, Zagreb, 2008.

1. Introduction

The two mandates of George Walker Bush (hereinafter: Bush Jr.) were marked by a colliding foreign policy situation, which followed the successive mandates of President William Jefferson Clinton from the Democratic Party and the post-Cold War thawing of decades of tensions between the NATO Alliance and the Warsaw Pact. The strategic focus of the USA is marked by the terrorist attacks of September 11, 2001, and the global stage is taken over by the war against terrorism, and accordingly, the Middle Eastern optics of the leading global forces. It was only two decades later that the visionary outlines of the planned architecture of the NATO pact, which laid the geostrategic foundations and a barrier to Russian national interests towards the western countries of Southeastern Europe, can be seen. The opportunity given by the momentum of the collapse of the Soviet Union and the decade-long reconsolidation of Russia into an indispensable world power will enable the US to expand its military and diplomatic activities to the countries of the former Yugoslavia and beyond. This will positionally close, i.e. militarily-diplomatically fortify, a larger part of continental Europe and prevent any possibility of direct military-territorial penetration of Russia into the area of southeastern Europe and the Mediterranean². This centuries-long important interest in Russian expansion, which resulted in enormous sacrifices of the historical inhabitants of those areas and the Russians themselves, was prevented by the prompt and proactive approach of the USA in the idea of expanding the NATO alliance during the term of office of Bush Jr.

With the arrival of Vladimir Vladimirovich Putin to the presidency, Russia began the internal consolidation of territorially closer and more critical areas, but only with the military invasion of Ukraine on February 24, 2022, Russia's foreign policy goal and the continuation of its centuries-old territorial aspirations became crystal clear. This is why the expansion of the NATO alliance for the period of Bush Jr.'s mandate is one of the historically most important alliances for newly arrived members, although their synergistic effect for the Alliance itself is negligible in terms of manpower and weapons. Their membership in the world's strongest military collective neutralizes the ever-present Russian threat due to its favorable geopolitical position, and therefore the reciprocity of

² More about the first penetration of Imperial Russia into the Eastern Mediterranean area on p. 259 and 260: Božić Bogović, D. and Njari D., "French-Russian relations and conflicts on the eastern coast of the Adriatic from 1797 to 1815", *Povijesni zbornik*, 2.3, p. 257-270, Zagreb, 2008.

access interests should be viewed in a generally satisfactory way and from different points of view for the contracting parties, i.e. older and newly arrived members.

2. Definiranje osnovnih pojmova

2.1. Američka vanjska politika za vrijeme Busha mlađeg

Kampanja koja je prethodila izboru Busha ml. i sam početak njegovog mandata mogu se okarakterizirati kao “zatišje pred buru” američke vanjske politike. Narativ američkog javnog mijenja u kampanji bio je primarno fokusiran na unutarnja državna pitanja zbog povoljne vanjskopolitičke situacije u kojoj je SAD bio nesporno najsnažniji globalni lider čitavo desetljeće bez ravnopravnog konkurenta. Situacija se stubokom mijenja terorističkim napadima 11. rujna, svega devet mjeseci nakon inauguracije, a njima započinje “rat protiv terorizma”³. Rat protiv terorizma obilježava oba mandata administracije Busha ml., a u njemu nastala i njime uzrokovana Busheva doktrina mijenja koncept objektivno idiličnog međunarodnog ozračja 1990.-tih s nekoliko izoliranih sukoba i prevladavajućim liberalno-progresivnim međunarodnim tendencijama, prvenstveno usredotočenima prema globalizaciji i trgovini. Područje Bliskog istoka sa satelitima postaje globalna ratna pozornica, a u nju se postepeno uključuje svaka relevantna svjetska sila. Premda će ti sukobi nadživjeti administracije njegovih nasljednika i ubrzati hladnoratovski zaborav na globalnoj sceni, značajnu ulogu Bush ml. od samih početaka pridaje svojim savjetnicima koji konzistentno prate smjernice posthladnoratovskih politika prema Rusiji. Rezultat takve strategije je usporediv s magičarskim trikom – dok je globalna perspektiva kratkovidno usmjerena na “rat protiv terorizma” i Bliski Istok, američka vanjska politika istovremenim instrumentaliziranjem NATO-a predostrožno i taktički sužava prostor ruske interesne sfere u Europi.

2.1.1. Američka vanjska politika prema državama bivše Jugoslavije

Raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (dalje: SFRJ) početkom 1990.-tih rezultirao je postepenim nastankom niza međunarodnopravnih subjekata kroz naredno razdoblje od gotovo dva desetljeća - Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Kosova i Sjeverne Makedonije. U samim počecima raspad je bio proveden prema zapadnjačkim i demokratskim vrijednostima, ali velikosrpskom agresijom ubrzo dolazi do sustavnih grubih

³ O negiranju gradacije međunarodno-pravnog subjektiviteta i opasnoj inkluzivnosti pojma „terorizam“ kao objekta primjene sile više: Lapaš D., „Rat protiv terorizma“ i koncept međunarodnopravnog subjektiviteta“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu [Internet], 2006. [pristupljeno 28.01.2024. u 13:34], 56(6):1709-1739. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/6421>

kršenja međunarodnog prava i civilizacijskih vrijednosti. U početku mandata Busha ml. Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina te Makedonija⁴ su neovisne države, a Savezna Republika Jugoslavija⁵ (dalje: SRJ) kao međunarodni subjekt podrazumijeva Srbiju, Crnu Goru i Kosovo. Američka vanjska politika početkom 21. stoljeća gleda mentorski i blagonoklono prema mladom suverenitetu i demokratskom razvitku Slovenije, Hrvatske i Makedonije, a prema Bosni i Hercegovini djeluje i kao jamac krhkog i ograničenog suvereniteta posredstvom utjecaja Ujedinjenih naroda (dalje: UN), ali i kao vodeća globalna sila. SRJ tijekom drugog kvartala 1999. u sklopu vojne operacije NATO Saveza “Saveznička sila” postaju poprištem planskog i ekstenzivnog bombardiranja kao NATO-ovog odgovora na srpsku agresiju u srpsko-kosovskom ratu započetom 1996. Smjenom vlasti i političkom kapitulacijom Slobodana Miloševića dolazi do ublažavanja krajnje narušenih odnosa između SAD-a i SRJ, ali se i nazire dihotomija u odnosima SAD-a prema Srbiji koji su uzajamno neblagonakloni⁶, prema Crnoj Gori koji su primjetno bolji i prema entitetu pod nadzorom UN-a, Kosovu i Metohiji, koji su dijametralno suprotni tj. uzajamno blagonakloni.

2.2. Politika širenja NATO-a nakon Hladnog rata

Politika širenja NATO-a nakon Hladnog rata se odvijala višesmjerno, proaktivno i u više faza. Inercija proširenja uvelike korelira s rekonsolidacijom Rusije i dolaskom Putina, a nakon drugog posthladnoratovskog širenja jasno je dano do znanja kako ne postoje interesne tampon zone na prostoru Europe između NATO Saveza i Rusije. Retrospekcijom postaje jasno kako je naum SAD za instrumentaliziranjem NATO-a bio sasvim opravdan, ali tijekom 1990-ih je ekspanzivna politika NATO-a imala brojne kritičare. Rusko kritiziranje američkog ekspanzionizma u Europi je sasvim logično s obzirom da je raspadom Sovjetskog Saveza Rusija djelovala globalno onemoćalo, a smisao postojanja NATO Saveza je upravo bila protuteža vojno-strateški konkurentnoj Rusiji kao gravitacijskom centru Sovjetskog Saveza. Uz premisu da je za “tango potrebno dvoje” tj. da blokovska podjela nema smisla nakon raspada jednog od blokova, fragmentiranje jednog pola zaista dovodi do zaključka o nepotrebnosti postojanja drugog pola. Budući da je taj drugi pol bio NATO, brojni su kritičari iz zapadnjačkog kruga tvrdili da Savez nema smisla s novostečenim

⁴ Republika Makedonija 11. siječnja 2019. mijenja ime u Republika Sjeverna Makedonija u svrhu rješavanja zategnutih diplomatskih odnosa s Grčkom

⁵ Savezna Republika Jugoslavija nije univerzalni pravni sljednik SFRJ

⁶ Pouzdana je korelacija stava političkih vodstava i javnog mijenja navedenih entiteta SRJ o SAD-u s posljedicama operacije “Savezničke sile”

stanjem. Uz to, nemala izdvajanja u jednoznamenkastim postocima bruto domaćih proizvoda za potrebe vojske su državama članicama predstavljale uteg od kojeg su, nakon stoljeća potisnutih tenzija i eskalacija, u posthladnoratovskom i mirnom razdoblju htjele izbjeći. Protekom devedesetih je broj kritičara rastao, a budući da nije bilo većih međunarodnih sukoba – sve je teže bilo osigurati jedinstvo u očuvanju NATO Saveza i obraniti argumentaciju za postojanjem skupog vojnog stroja pod palicom SAD-a. Ipak je rusko-kineski potencijal djelovao kao usnuli vojni gigant, koji se svakog trena može probuditi, a recentno sjećanje na Weimarsku Njemačku dovodilo do zaključka kako globalni mir strahovito brzo postaje fikcija. Usporedbom vojnog, ljudskog i teritorijalnog potencijala Rusije i Kine s NATO-m, jasno je kako sama opstojnost NATO-a ni u “najgore dane” nije bila ugrožena, naprosto iz razloga činjenične nezaobilaznosti tih dviju sila.

Problematiku širenja NATO-a nastalu raspadom Sovjetskog Saveza sumarno i koncizno opisuje teza o postojanju famoznog obećanja SAD-a danog Rusiji pri raspadu Sovjetskog Saveza. Taj kamen spoticanja će generirati mnogobrojne kritike i suprotna stajališta među tadašnjim i narednim generacijama vodećih političara, diplomata i povijesnih teoretičara, a u svrhu podupiranja jednog od dvaju kontradiktornih kruga – prvog iz reda zapadnjačkog kruga, koji osporava njegovu egzistenciju te drugog, dominantno ruskog, koji nedvojbeno tvrdi da je to obećanje dano od strane vodećih članica NATO-a kao ruski uvjet mirne dezintegracije Sovjetskog Saveza. Prilog u korist teze o postojanju takvog obećanja je nezanemarivi krug aktera iz “suprotnog tabora” koji potvrđuje taj navod, kako navodi Luša⁷: “*Takvo razmišljanje potvrđuju Anatolij Adamishin koji je 1990. godine bio zamjenik ministra vanjskih poslova Sovjetskog Saveza, Mihail Gorbačov, bivši predsjednik Sovjetskog Saveza, američki veleposlanik pri Sovjetskom Savezu Jack F. Matlock, kao i bivši američki ministar obrane Robert McNamara, naglašavajući kako su SAD obećale da neće širiti Savez istočno ukoliko Moskva pristane na ujedinjenje Njemačke. S druge strane George H.W. Bush, savjetnik za nacionalnu sigurnost Brent Scowcroft te državni tajnik James A. Baker odbacuju tvrdnje da je o spomenutim solucijama bilo riječi za vrijeme pregovora s Moskvom.*” Iz povijesno-diplomatskog konteksta je teško zamisliti kako utanadžbina monumentalne važnosti, a navedeno obećanje je nesporno takva utanadažbina, ostaje u formi *gentlemen's agreementa* i ne doživljava svoje ovjekovječenje u pisanoj, tj. bilateralnoj formi. Perzistentno ponavljanje teze o egzistenciji tog obećanja će doživjeti svoju kulminaciju

⁷ Više o Ujedinjenju Njemačke i okolnostima navodnog obećanja: Luša, Đ., „Posthladnoratovsko širenje NATO-a u suvremenim teorijama međunarodnih odnosa“, doktorska disertacija, str. 114-117., Zagreb, 2011.

ruskom agresijom 2022. prema Ukrajini i postati argument za jedan od najgorih sukoba 21. stoljeća. U intervju danom američkom novinaru Tuckeru Carlsonu u veljači 2024. ruski predsjednik opetovano tvrdi:

“Prevarili ste nas – kad kažem vi, ne mislim na vas osobno, naravno, nego na SAD – obećali ste nam da neće biti širenja prema istoku, ali se ono dogodilo pet puta, pet valova proširenja.” ...

“Sada, o NATO-ovom proširenju na istok. Obećano nam je da neće biti NATO-a na istoku, niti inč prema istoku, kako nam je rečeno. I što onda? Rekli su ”Pa, nije zapisano na papiru, pa ćemo se proširiti.“ Pa je došlo do pet valova proširenja, baltičke države, cijela istočna Europa, i tako dalje.” ...

“Vratimo se na 1991. kada nam je obećano da NATO neće biti proširen, na 2008. kada su vrata NATO-a otvorena, na Deklaraciju državnog suvereniteta Ukrajine koja deklarira Ukrajinu neutralnom državom...”⁸

Uz presumpciju da je takvo obećanje i dano, pa zatim prekršeno, postavlja se pitanje stvarne namjere Rusije pri raspadu Sovjetskog Saveza i provokativnog atributa širenja NATO-a na istok. S arsenalom od više desetaka tisuća nuklearnih bojevih glava, uz one naslijeđene Budimpeštanskim memorandumom iz 1994., Rusija je djelovala zastrašujuće i odvraćavajuće na samu pomisao ugroze bilo kojeg vida njene suverenosti. Također, nije postojala prava ugroza rubnih dijelova njenog teritorija⁹ niti je ijedan konkurentan međunarodnopravni subjekt izražavao teritorijalne pretenzije u bilo kojem smislu. Ako je raspad Sovjetskog Saveza prouzročien gubitkom gravitacijske moći Rusije i njenim ekonomskim kolapsom, hoće li njena renesansa ubrzana ekonomskim jačanjem *de facto* predstavljati ponovnu ugrozu za bivše članice Sovjetskog Saveza, a ako hoće, da li će predstavljati ugrozu i za sjevernoatlantski blok? Savjetnici za vanjsku politiku predsjedničkih administracija SAD-a u posthladnoratovskoj eri su afirmativnim stavom odgovorili na navedeno pitanje i u nastalom vakumu nastojali granicu taktički i planski približiti Rusiji, ali i zaokružiti njene satelite na Balkanu. Nakon svega 22 godine od službenog raspada Sovjetskog

⁸ Cijeli intervju Tuckera Carlsona s Vladimirom Putinom, <https://www.youtube.com/live/c02QU1MfDlc?si=fAAGmN224O0oxUPE>, pristupljeno: 20. veljače u 21:35

⁹ Rusko-čečenski i rusko-gruzijski sukobi 1990—tih i 2000-tih svojom veličinom ne predstavljaju sukobe globalnih razmjera

Saveza, ruska aneksija ukrajinskog Krima 2014. će potvrditi ispravnost takvog stava i nagovjestiti buđenje “europske hobotnice”.

2.2.1. Faze širenja

Pravna osnova osnutka NATO Saveza je Sjevernoatlantski ugovor¹⁰, sastavljen 4. travnja 1949. godine u Washington DC-u. Originalne potpisnice ugovora su SAD, Kanada i europske države Island, Norveška, Belgija, Nizozemska, Luxembourg, Danska, Francuska, Ujedinjeno Kraljevstvo, Portugal, Italija. Prvi val proširenja dogodio se 1952., a NATO-u se priključuju Grčka i Turska. Drugim valom proširenja Zapadna Njemačka postaje članom 1955. U trećem valu proširenja, 1982., Španjolska postaje članicom NATO-a i konačno 1990., ujedinjenjem Njemačke u kojem se nadležnost Ugovora unutar postojeće članice protegnula na teritorij bivše Njemačke Demokratske Republike (njem. DDR), završava era hladnoratovskih proširenja NATO-a. Unutar hladnoratovskog razdoblja od 41 godine, savez je pet puta proširivan i posthladnoratovsku eru završava s 16 članica.

Posthladnoratovsku eru je obilježila ekspanzivnija politika NATO-a, a ona započinje 1999. prvim proširenjem na bivše članice Varšavskog pakta – Poljsku, Češku i Mađarsku. Drugim posthladnoratovskim proširenjem članice NATO-a postaju Litva, Latvija, Estonija, Slovačka, Slovenija, Rumunjska i Bugarska. Ovim proširenjem dolazi do dvije prekretnice. Prva prekretnica je ulazak bivših sovjetskih država, baltičkih, u okrilje NATO-a. Druga prekretnica je formiranje kontinentalne granice NATO-a u Europi od Estonije do Bugarske, čime se pretežni dio kontinentalne Europe *de facto* zatvara prema Rusiji. Hrvatska kao druga bivša članica SFRJ ulazi u NATO 2009. zajedno s Albanijom čime završava era “paketnih” proširenja i sljedeća proširenja su isključivo individualna: 2017. ulazi Crna Gora kao treća članica bivše SFRJ, 2020. Sjeverna Makedonija kao četvrta članica bivše SFRJ i 2023. u savez ulazi Finska. U 2024. Švedska postaje članica, budući da su otklonjene sve institucionalne prepreke za njen ulazak u NATO¹¹. Ulazak Finske u NATO nije posljedica planiranog proširenja kao što je to slučaj s kronološkim prethodnicama, već je isključivo posljedica ruske agresije prema Ukrajini 2022., kao što je to slučaj

¹⁰ Puni tekst Sjevernoatlantskog ugovora: <https://mvpep.gov.hr/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/nato/o-nato-u/sjevernoatlantski-ugovor/22674> ; pristupljeno: 21. veljače u 7:53

¹¹ Proširenje na Švedsku je trebalo biti u paketu s Finskom, ali Mađarska i Turska blokada je odgodila ulazak Švedske <https://www.vecernji.hr/vijesti/celnici-pozdravili-odluku-o-primanju-svedske-nato-u-oglasio-se-i-plenkovic-1749408> ; pristupljeno 29. veljače 2024. u 11:41

sa švedskim pristupanjem. Kronološkim presjekom posthladnoratovskih proširenja NATO-a razvidno je kako se u 34 godine savez proširio za 16¹² članica čime se može nedvojbeno zaključiti da je posthladnoratovska era razdoblje eksponencijalnog rasta u broju članica¹³.

2.3. Rekonsolidacija ruske vanjske politike

Dolaskom Putina na vlast dolazi do razdoblja rekonsolidacije Rusije i njenog međunarodnog utjecaja, kako bi time ponovno zadobila status globalne supersile i nezaobilaznog pregovarača u svim pitanjima od globalnog značaja. Ako se razdoblje 1990-tih opisuje kao Jeljcinova degradacija ruskog globalnog utjecaja i nastankom sloja odmetnutih oligarha, tzv. “vlade iz sjene”, orekestriran¹⁴ dolazak pravnik i bivšeg obavještajca na mjesto premijera pa ubrzo i predsjednika krajem 1999., predstavlja promjenu globalnog imidža Rusije. Problematika vezana uz odmetnute oligarhe je imala uzročno-posljedičnu vezu od značaja za vanjsku politiku jer je Rusija energetska supersila, a odmetnuti oligarsi su koruptivnim privatizacijama, koje datiraju od Gorbačevovog liberaliziranja ekonomije, postali točke koncentracije moći u tolikoj mjeri da su ih opravdano smatrali moćnijima i od samog političkog vodstva, tj. Jeljcina i ostalih vrhova vlasti. U hibridnom habitusu globalizacijske koegzistencije¹⁵ i osnaživanja ruskog globalnog utjecaja, ključan cilj je bio podređivanje energetskog sektora ciljevima države.

Putin je sukobljavanjem s njemu neposlušnim oligarsima personalno izmijenio tu posthladnoratovsku kastu i time postepeno stvorio novu te njemu poslušnu. Vraćanjem energetike pod državne uzde i konačnom pobjedom u drugom rusko-čečenskom ratu, Rusija paralelno intenzivira odnose sa sekundarnim globalnim silama i 2006. nastaje BRIC¹⁶. Za vrijeme mandata Busha ml. jasno je kako Rusija doživljava svoj ekonomski procvat, a upogonjena tim procvatom jača svoje vanjskopolitičke i vojne potencijale.

¹² Zadnja priključena članica je Švedska

¹³ Komparacijom proširenja na nove članice kroz godine, vidljivo je kako je posthladnoratovska era 3,6 puta brža od hladnoratovske ere (ne računajući švedsko pristupanje)

¹⁴ Jeljcin je blagonaklono gledao na ideju Putina kao nasljednika, više na: <https://www.bbc.com/news/world-europe-50807747> ; pristupljeno 29. veljače 2024. u 13:51

¹⁵ Više na 4. str.: Stronski, P. "A difficult balancing Act: Russia's role in the eastern Mediterranean", Carnegie Endowment for International Peace 28, Washington DC, 2021.

¹⁶ Čine ga Brazil, Rusija, Indija i Kina. Od 2009. se pridružuje i Republika Južna Afrika – BRICS.

2009	\$1,222.65B	\$8,563	-7.80%
2008	\$1,660.85B	\$11,635	5.20%
2007	\$1,299.70B	\$9,101	8.50%
2006	\$989.93B	\$6,920	8.20%
2005	\$764.02B	\$5,323	6.40%
2004	\$591.02B	\$4,102	7.20%
2003	\$430.35B	\$2,975	7.30%
2002	\$345.47B	\$2,378	4.70%
2001	\$306.60B	\$2,100	5.10%
2000	\$259.71B	\$1,772	10.00%
1999	\$195.91B	\$1,331	6.40%
1998	\$270.96B	\$1,835	-5.30%
1997	\$404.93B	\$2,738	1.40%
1996	\$391.72B	\$2,644	-3.76%
1995	\$395.54B	\$2,666	-4.14%
1994	\$395.08B	\$2,662	-12.57%
1993	\$435.08B	\$2,931	-8.67%
1992	\$460.29B	\$3,099	-14.53%
1991	\$517.96B	\$3,490	-5.05%
1990	\$516.81B	\$3,493	-3.00%

Tablica 1.1. (lijevo) – Ruska ekonomija¹⁷ po bruto domaćem proizvodu ukupno i per capita: unutar crne crte označeno razdoblje Jeljcinove vladavine i gospodarskog pada Rusije, a unutar crvene crte se nalazi razdoblje državničkog uspona Putina od premijerske pozicije do 2009.

Tablica 1.2. (dolje) – Ekonomija SAD-a¹⁸ 2001. - 2009.

Oba izvora: Svjetska banka

2009	\$14,478.06B	\$47,195	-2.60%
2008	\$14,769.86B	\$48,570	0.12%
2007	\$14,474.23B	\$48,050	2.01%
2006	\$13,815.59B	\$46,302	2.78%
2005	\$13,039.20B	\$44,123	3.48%
2004	\$12,217.19B	\$41,725	3.85%
2003	\$11,456.44B	\$39,490	2.80%
2002	\$10,929.11B	\$37,998	1.70%
2001	\$10,581.93B	\$37,134	0.95%

Usporedbom ekonomskih podataka godine početka i kraja mandata Busha ml. dolazi se do frapantnog zaključka – omjer BDP-a po glavi stanovnika stanovnika Rusije i SAD-a 2001. je iznosio cca 17.7:1 u korist stanovnika SAD-a, a 2008. taj omjer je iznosio cca 4.2:1. Taj frapantan podatak je ujedno i eklatantan pokazatelj promjene ruskog smjera, a vrijeme će pokazati kako će se to nedvojbeno odraziti i na realizaciju ruskih vanjskopolitičkih aspiracija.

2.3.1. Ruska vanjska politika prema državama bivše Jugoslavije

Razdoblje raspada SFRJ je potaknuto raspadom Sovjetskog Saveza te se slabljenje ruskog globalnog utjecaja uvelike odrazilo i na slabljenje utjecaja u procesima samog raspada. Neformalno srpsko-rusko partnerstvo se nalazilo pod povećalom Zapada, a budući da je u procesu raspada Sovjetskog Saveza i sama doživljavala strukturalne promjene – Rusija je djelovala kao

¹⁷ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU>; Pristupljeno 20. ožujka 2024. u 22:54

¹⁸ <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2022&locations=US&start=1960>; Pristupljeno 20. ožujka 2024. u 21:45

blijedi i pasivni saveznik Miloševićeve Savezne Republike Jugoslavije tijekom 1990-tih i nije ulazila u značajnije diplomatsko-vojne antagonizme prema osamostaljenim državama, a koje su se suvereno izdvojile. Potpuni debakl “plana Z-4” kojim se htjela spriječiti daljnja eskalacija hrvatsko-srpskog oružanog sukoba povodom velikosrpske agresije, prešutna hrvatsko-ruska suradnja glede naoružanja u ratu protiv ruskog saveznika i vojni uspjesi Hrvatske pod Franjom Tuđmanom, uz stratešku pomoć SAD-a, su jasno davali do znanja kako Zapad nadzire procese na jugoistoku Europe. Koliko je onemoćao ruski utjecaj na prostoru jugoistočne Europe 1990. vjerno dočarava događaj sa suđenja Jovici Stanišiću, šefu Resora državne bezbednosti tj. UDBe, srbijanske tajne službe između 1991. i 1998. godine, na haškom Međunarodnom sudu za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Američka Središnja obavještajna agencija (en. CIA) sudu je podnijela strogopovjerljiv dokument egzonerativne naravi, sa svrhom ublažavanja notorne percepcije uloge koju je optuženik imao u genocidnim raspletima velikosrpske agresije i njegovog eventualnog sankcioniranja. Kako obavještajni instrumenti ruske vanjske politike nisu kroz cijelo desetljeće uspjeli primjetiti da je šef obavještajne službe njihovog najvažnijeg balkanskog partnera u tajnom dosluhu¹⁹ s njihovim hladnoratovskim konkurentom, tako je jasno kako je ruska vanjska politika djelovala dezorijentirano u dinamici raspada SFRJ i osamostaljenju novih država.

2.4. Vojnostrateški značaj Jadranskog mora kao dijela Sredozemlja

Sredozemlje ili Mediteran predstavlja strateško područje od krucijalne globalne važnosti u slučaju sukoba većih razmjera. Geografski se nalazi na tromeđi europskog, afričkog i azijskog kontinenta, a posljedica te globalne specifičnosti je logična teritorijalno-susjedska napetost. Prostire se na circa 2,500,000 kvadratnih kilometara, što ga jedva svrstava u popis deset najvećih svjetskih mora. Klimatološki predstavlja jedno od toplijih i značajnijih svjetskih mora zbog svoje blizine ekvatoru i cjelogodišnjom mogućnosti plovidbe, a jadranski bazen zauzima približno 6% njegove površine i oblikom asocira na prirodnu uvučenu luku Sredozemlja. Sredozemlje obalno graniči s nizom međunarodnopravnih javnih subjekata: Španjolska, Francuska, Monako, Italija, Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Albanija, Grčka, Turska, oba Cipra, Sirija, Libanon, Palestina, Izrael, Egipat, Libija, Alžir i Maroko. Zahvaljujući toj tromeđi južne Europe - azijskog

¹⁹ Više o procesu Stanišićevog odnosa s CIA-om: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2009-mar-01-fg-serbia-spy-cia1-story.html> ; pristupljeno 12. veljače 2024. u 15:51.

Bliskog Istoka i sjeverne Afrike - Sredozemlje je civilizacijska žarišna točka, a vojna kontrola nad Sredozemljem je oduvijek predstavljala vitalan interes globalnih sila i vojnih savezništava²⁰.

Izravan kopneni pristup obali Sredozemlja, a time i mogućnost efikasnog vojnog djelovanja u njegovim vodama, ostao je stoljetni cilj Rusije²¹ bez obzira na drastične strukturalne i ustavne promjene kroz svo to vrijeme. Premda je Rusija potpisnica Sporazuma iz Montreauxa 1936., koji regulira režim prolaska tjesnacima Bosporom i Dardanelima, ugovorna priroda tog sporazuma prešutno daje Turskoj vojnu kontrolu nad prolazom, stoga je tursko pristupanje NATO Savezu 1952. strateški zatvorilo crnomorske ruske vojne luke i baze u potencijalnom sukobu s NATO Savezom. Sjeverne alternative pristupa kroz Sjeverno ili Norveško more, predstavljaju predug put pristupa Sredozemlju i uz faktičnu kontrolu NATO članica nad tim prostorima i Gibraltarskom tjesnacu – nemoguće je zamisliti efikasno vojno djelovanje Rusije na Mediteranu. Istočna varijanta potencijalnog pristupa, kroz sirijsko i libanonsko obalno područje, delikatna je zbog niza geopolitičkih okolnosti i upravo zato proširenje NATO Saveza na jugoistok Europe predstavlja negativnu povijesnu prekretnicu za ruske aspiracije na Sredozemlju²².

Vojna prisutnost na, odnosno pristup, Mediteranu je obilježila povijest svjetskog ratovanja još od Starog vijeka, a teritorij država nastalih raspadom bivše Jugoslavije, među kojima su Slovenija, Hrvatska i Crna Gora, predstavlja teritorijalno široku i razvedenu obalu. Iz tih razloga je više tisuća kilometara teritorijalnog pristupa Jadranskom moru, a posredstvom njega i Mediteranu, ključno za geopolitičko pozicioniranje u slučaju vojnih sukoba.

Među tim trima članicama se ističe Republika Hrvatska jer dominira duljinom obalnog kopna od čak 1777 kilometara, ali i duljinom otočnog kopna od 4058 kilometara. Razvedenost hrvatske obale pruža veoma povoljne uvjete za ofenzivno i defenzivno djelovanje prema jadranskom

²⁰ Krajem 18. stoljeća počinje dvadesetogodišnja „oluja“ nad istočnom jadranskom obalom: „Ovo područje, stoljećima u sastavu Mletačke Republike, ušlo je u vrtlog sukoba interesa četiriju velikih europskih sila: Francuske, Austrije, Rusije i Engleske.“ Više na str. 257.: Božić Bogović, D. i Njari D., "Francusko-ruski odnosi i sukobi na istočnoj obali Jadrana od 1797. do 1815. godine", Povijesni zbornik, 2.3, str. 257-270, Zagreb, 2008.

²¹ „Kissinger opisuje rusku aspiraciju nad Balkanom nakon Bečkog kongresa: „(U razdoblju nakon Beča...) Pruska se nadvila nad pozicijom koju je Austrija imala u Njemačkoj, a Rusija nad slavenskim življem na Balkanu.“; više: Kissinger, H., „Diplomacy“, Simon and Schuster Paperbacks, New York, 2004.

²² O versatilnim hibridnim varijantama suvremenog ruskog utjecaja na istočnom Mediteranu više: Stronski, P. "A difficult balancing Act: Russia's role in the eastern Mediterranean", Carnegie Endowment for International Peace 28, Washington DC, 2021.

bazenu i unutrašnjosti jugoistoka Europe, što ju čini veoma poželjnim teritorijem u slučaju sukobljavanja na Sredozemlju.

Važnost prostora država koje čine kopno jadranskog bazena je oduvijek bila globalno naglašena i državna uređenja na tim prostorima su nerijetko predstavljala globalne sile svojega vremena, od Mletačke do Dubrovačke Republike. Kasnije, turskom kontrolom na tjesnacima Bosporu i Dardanelima, još od potpisivanja Sporazuma iz Montreauxa 1936., iz ruske perspektive ta pristupna točka Mediteranu u vojne svrhe postaje nesiguran prolaz, a budući da je sama "čuvarica prolaza" Turska članica NATO Saveza, jasno je kako svjetska sila poput Rusije ne može temeljiti svoju mediteransku prisutnost kroz interpretativno, točnije pristrano oko članice NATO Saveza. Nedvosmisleno i dugotrajno savezništvo Grčke je Rusiji suzilo posthladnoratovski manevarski prostor u sferi jačanja utjecaja na Mediteranu - na Sloveniju, Hrvatsku, Bosnu Hercegovinu, Crnu Goru i Albaniju.

3. Širenje NATO-a u mandatu Busha mlađeg – drugi krug

Drugi posthladnoratovski krug širenja obilježava geostratešku kulminaciju kroz kontinentalno zatvaranje Europe, a koja se njime nalazi u sigurnosnom okrilju NATO Saveza. Bivše članice Sovjetskog Saveza - Litva, Latvija i Estonija – postaju baltička brana prema Rusiji i time enklavizirani Kalinjingrad biva teritorijalno zapriječen prema matičnoj Rusiji. Slovačko pristupanje NATO Savezu zatvara poljsko-mađarski teritorijalni jaz koji vodi u samo središte kontinentalne Europe. Slovenija kao nova članica u ovom eurointegracijskom zamašnjaku postaje prva država iz bivše Jugoslavije koja je članica NATO Saveza. Uz bitno otežani pristup Baltiku, najveći strateški preokret za Rusiju donose priključivanja Rumunjske i Bugarske. Njima dolazi do formiranja duge kontinentalne granice NATO Saveza od Baltika do Turske, čime se stvara uočljiva brana prema državama pod snažnim ruskim utjecajem, a time i prema Rusiji. Također tim fortificiranjem povijesno najvažniji ruski partner na Balkanu, tada konfederativna Državna zajednica Srbija i Crna Gora, ostaje iza same brane pojačanog NATO Saveza prema Rusiji. Odsjecanje potencijalne i direktne teritorijalne spone Rusije prema njenim tradicionalnim balkanskim satelitima posredno dovodi i do zaprječavanja ruske interesne sfere na Sredozemlju, a taj onemogućen geostrateški cilj dovodi do tektonske promjene u ruskoj vanjskoj politici.

3.1. Geopolitičke implikacije prvog kruga posthladnoratovskog širenja

Prvim posthladnoratovskim širenjem, pred sam kraj drugog milenija u travnju 1999., članice NATO Saveza postaju Poljska, Češka i Mađarska. Presuđujući propulzivan pristup NATO Saveza je smisao pronašao u širokim teritorijalnim resursima novih članica, značajnom stanovništvu kao potencijalnom vojnom resursu i njihovoj aspiraciji prema stvaranju stabilnih uvjeta za razvoj malaksavih ekonomija uzrokovanim dugotrajnom komunističkom vladavinom. Ne samo da je time neutraliziran ruski utjecaj na donedavne članice Varšavskog pakta, nego su time i stare članice NATO Saveza iz zaleđa osnažene naknadnim slojem zaštite u vidu novih članica tj. slojeva. Sukus suprotstavljenih tabora komentatora širenja NATO Saveza se prelama na argumentima provociranja Rusije nepotrebnim izazivanjem²³ njene reakcije s onima koji pak zagovaraju povoljan momentum stvaranja sigurnosne arhitekture za buduće europske generacije. S točke tadašnjeg gledišta, oba argumenta su bila i više nego potkrepljena. Ruska ekonomija je po prvi puta pokazivala rast nakon poraznog desetljeća, a mirna sukcesija vlasti s Borisa Jeljcina na Putina je odavala ozračje globalno benevolentne Rusije fokusirane na unutrašnju teritorijalnu konsolidaciju. Američka globalna dominacija, izuzev kinesko-tajvanske tenzije, ne prepoznaje stvarnu *al pari* prijetnju već čitavo desetljeće i na globalnoj sceni postoji samo jedan policajac, štoviše svjetski šerif. Kroz optiku kasnih devedesetih godina 20. stoljeća bilo kakav naglasak na proširenje vojnih savezništava na prostoru Europe doimao se umjetnim, a gomilanje oružanih kapaciteta i papreni popratni troškovi nadasve nepotrebnim. Povijesne lekcije o perpetualnosti europskih sukobljavanja su prevagnule u korist proširenja, a proteći će 15 godina do početka nove negativne amplitude u mirnodopskoj eri Europe.

3.2. Međunarodne okolnosti i posljedice 11.rujna

Terorističkim napadima 11. rujna 2001. na SAD dolazi do zakuhtavanja geopolitičke međunarodne scene, a fokusom cijele svjetske javnosti postaje područje Bliskog Istoka. Kao svojevrsnu retalijaciju, SAD napada talibanske vojne ciljeve u Afganistanu čime *de facto* i unosi pomutnju u doktrine zastarjelog međunarodnog ratnog prava nenaviknutog na debelacijsko fraziranje i subjekte poput terorističkih skupina. Pod čvrstom paskom SAD-a nastaje međunarodna koalicija koja kasnije proširuje sukob i na Irak. Disperzijom talibanskih terorista i njihovih podržavatelja na

²³ Više o bojazni ruske retribucije Čehulić Vukadinović, L., „Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi“, Politička kultura i CID, Zagreb i Podgorica, 2012.

područje Jemena i sjeverozapadnog Pakistana, sukob postepeno zahvaća i područja tih država. Sukusom napada od "11. rujna" postaje i odmicanje globalnog fokusa prema Rusiji, koja zauzima pasivan pristup prema zapadnim intervencijama na području Bliskog Istoka, ali postaje i jedan od prvih američkih potpomagatelja ustupanjem vojnih baza za korištenje na području centralne Azije radi nužnih vojnih operacija.

3.3. Situacija u državama bivše Jugoslavije: interes za članstvom

Hrvatsku vanjsku politiku u početku 21. stoljeća je obilježio snažan eurointegracijski zamašnjak. U prvoj godini mandata predsjednika G.W. Busha, Hrvatska u Luxembourgu potpisuje Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju 29. listopada 2001. (L'accord de stabilisation et d'association; dalje: SSP). Misao vodilja i razlikovni element u formaliziranju takvih tipova sporazuma bilo je jačanje regionalne suradnje unutar država članica jugoistočne Europe, naročito država bivše Jugoslavije iza kojih je bilo krvavo desetljeće izazvano velikosrpskom agresijom, a sve kako bi se sustavno stvorili uvjeti za rješavanje brojnih pitanja nastalih raspadom Jugoslavije.

Srbija i Crna gora, tj. SR Jugoslavija, 1999. u sklopu vojne operacije NATO Saveza "Saveznička sila" postaju poprištem planskog i ekstenzivnog bombardiranja kao NATO-ovog odgovora na srpsku agresiju u srpsko-kosovskom ratu.

Srbija dolaskom Zorana Đinđića na mjesto premijera SR Jugoslavije, nakon poraznog razdoblja Miloševićevih velikosrpskih pretenzija koji je rezultirao NATO bombardiranjem, drastično mijenja vanjskopolitički smjer prema eurointegracijama. Taj nagli zaokret u savezničkim preferencijama novo političko vodstvo na čelu s Zoranom Đinđićem opstruira novoizabrani predsjednik Vojislav Koštunica, a konačno zaustavlja atentat na premijera 12. ožujka 2003. Uloga brojnih političkih aktera i čudnovate okolnosti pred sam atentat ostale su nerazjašnjene, ali indikativna je izjava Tomislava Nikolića, tada člana Srpske radikalne stranke, 23. veljače 2003. kojom se otvoreno priklanja Rusiji kao prirodnom srpskom savezniku: "Ako netko od vas vidi Zorana Đinđića u sljedećih mjesec ili dva, recite mu da je i Tito pred smrt imao problema s nogom."²⁴ Ni tri tjedna nakon proročke izjave Đinđić smrtno stradava u atentatu, a autor kasnije opisuje i značaj rusko-srpskog savezništva uoči prvih ruskih teritorijalnih pretenzija prema Ukrajini: "Čovek ima prijatelje širom sveta, ali se najčešće seća majke, tako i Srbija, kada je najviše

²⁴ <https://youtu.be/7K5fdSANbF0?si=50uCLzsBXAC--K9m>; Pristupljeno: 20. veljače 2024. u 22:11

potrebna pomoć, seti se Ruske Federacije i nama ta pomoć kroz istoriju nije nedostajala i izostajala"²⁵. Đinđićeva smrt postaje zadnja realna instanca prozapadnjačkog smjera srpske vanjske politike, pa do kraja mandata Busha ml. nije ostvaren povoljan trenutak za daljnju implementaciju zbližavanja Srbije i Zapada.

Crnogorsko vodstvo pod pretežitim utjecajem Mile Đukanovića u tom razdoblju pokušava pasivnim pristupom ne upuštati se u direktan sukob s Kosovarima, ali zamjerke na federativnoj razini dovode do brojnih prijedora unutar srpsko-crnogorskih odnosa. Tek kasnije državnim preustrojem SR Jugoslavije u državnu konfederativnu zajednicu pa zatim referendumskom samostalnošću, Crna Gora sebi utire sjeveroatlantski put i time jasno pokazuje svoju vojno-savezničku svrstanost.

Slovenija je zahvaljujući geografskoj poziciji bila gotovo neokrznuta u brutalnom raspadu bivše Jugoslavije, za razliku od njenih drugih sastavnih država, stoga je logično kako su njen gospodarski i diplomatski rast u povoljnim uvjetima stečene neovisnosti bili ubrzani. Navedeno je rezultiralo njenim priključivanjem NATO Savezu već u sklopu drugog posthladnoratovskog kruga.

Bosna i Hercegovina krajem 1995. završava krvavu epohu uzrokovanu prvenstveno velikosrpskom agresijom, a kasnije i drugim difuznim sukobima triju naroda koje čine i konstitutivne narode – Bošnjaka, Hrvata i Srba. S obzirom da unutar ustavnopravnog uređenja dolazi do federativne podjele na Republiku Srpsku i Federaciju BiH-a, a da je to fragilno ustavno uređenje usto prožeto instrumentima međunarodnog nadzora u kojem podjednake uloge vode članice NATO Saveza i članice Vijeća sigurnosti UN-a koje nisu u NATO Savezu, naročito Rusija – vojno svrstavanje BiH u smislu globalnih savezništava postaje gotovo nemoguće. Uređenje nastalo Daytonskim sporazumom i brojne zavrzame iz njegove nedorečenosti, kao i turobna retrospektiva ratom razorene države, prisiljava međunarodne čimbenike na pacifistički i demilitarizirajući pristup prema BiH. Stoga postaje jasno kako je povijesna problematika BiH, kontradiktornost njene priželjkivane unitarnosti i realna nestabilnost zbog kohabitacije triju donedavno zaraćenih i vjerski podijeljenih naroda, još uvijek bezuspješno traga za idejom dugotrajnijeg rješenja. Vanjska politika SAD-a, ali i nezanemarivo moćne NATO članice Turske, se uvelike poistovjetila s bošnjačkom perspektivom unutar bosansko-hercegovačke slagalice i na

²⁵ <https://www.rtvbn.com/367115/Sto-je-covjeku-majka-to-je-Srbiji-Rusija>; Pristupljeno: 20. veljače 2024. u 22:35

zapadnoj međunarodnoj sceni dolazi do osjetne i svesrdne podrške bošnjačkim tumačenjima, ali kao svojesvrсна protuteža otpor bošnjačkoj dominaciji pruža Republika Srpska i srpsko konstitutivno vodstvo koje uživa otvorenu rusku potporu. Unutar navedene slagalice, hrvatsko konstitutivno vodstvo primorano je balansirati između dvaju zastupljenijih naroda kao jezičac.

3.4. Ruske reakcije na pokretanje drugog kruga širenja

Ružičasti slon u opstojnosti baltičkih država sačinjen je od niza problema. Prvi problem je neposredna blizina gigantskog susjeda na istoku s kojim dijele nezavidnu prošlost. Drugi problem predstavlja relativno visoka koncentracija ruskog stanovništva unutar tih država, a koje faktor uzrokovanja nestabilnosti pretvaraju iz vanjskog u unutarnji problem. Treći problem je teritorijalno zaprječavanje Rusije u odnosu na njenu enklavu, a koje raspadom Sovjetskog Saveza postaje pitanjem de facto umanjenog suvereniteta Rusije nad njenim bitnim geostrateškim dijelom teritorija. Kao odgovor na te probleme, priključivanje baltičkih država NATO Savezu ujedno predstavlja garanciju njene stabilnosti. Stoga ne čudi ruska skepsa prema potrebi proširenja NATO Saveza na baltičke države, ali i nemoć da tu skepsu uzdigne na razinu globalnog problema²⁶. Jeljcinova ostavština nije pružala Putinu priliku da zaoštavanjem odnosa Rusiji vrati staru reputaciju nezaobilaznog globalnog faktora, već su prve godine njegovog mandata bile usredotočene na konsolidaciju unutardržavnih pitanja. Odmakom vremena ta konsolidacija jača, ali razdoblje oko drugog kruga proširenja NATO Saveza po mišljenju Kremlja nije bilo optimalno za povlačenje grubih geopolitičkih poteza. S druge strane Washington je znao kako hibernacijska era Rusije dolazi k svome kraju, pa je ključno bilo zagradingi ruski manevarski prostor u najvećoj mogućoj mjeri. Kontekst tog strateškog nadmudrivanja treba sagledavati kroz bombastičan osvrt Busha ml. u njegovom obraćanju Fakultetu i studentima Sveučilišta u Varšavi 15. lipnja 2001.²⁷ Ponovljeni imperativ uključivanja Ukrajine, koja je u govoru spomenuta tri puta, jasno je iskazivao namjeru vanjske politike SAD-a prema toj državi. Suočen s klasičnom dilemom oportunitetnog troška, Putin je ocijenio kako žrtvovanje baltičkih država omogućuje Rusiji veći arsenal angažmana u Ukrajini.

²⁶ „Rusija je shvatila da ne može biti ravnopravan partner, te je morala prihvatiti da će i baltičke države postati članice NATO-a, što ju je najviše smetalo (Black, 2000: 88).“; više na 98 str.: Kurečić, P., „Usporedba geopolitičkog značenja post-hladnoratovskih krugova proširenja NATO-a“, *Suvremene teme*, god.1., br.1., str. 91-108, Zagreb, 2008.

²⁷ <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010615-1.html>; pristupljeno: 15. ožujka 2024. u 16:47

Slovačko i slovensko pridruživanje NATO Savezu za Rusiju nije predstavljalo geopolitički odmak vrijedan blokiranja tog procesa, pogotovo s obzirom na strateški značaj tih država za Rusiju unutar paketa drugog proširenja. Mađarsko pridruživanje NATO Savezu je za posljedicu imalo znatno slabljenje utjecaja Rusije nad Slovenijom koja je u dubokom zaleđu NATO Saveza. U manjoj mjeri se isto može konstatirati i za Slovačku koja je dominantnim dijelom opkoljena NATO Saveznicama.

Rumunjska i Bugarska svojom geopolitičkom pozicijom predstavljaju prostor od iznimnog djelovanja za Rusiju. Crnomorska izloženost tih država i značaj ruskog teritorijalnog praga za balkanski poluotok razlogom su ruskog negodovanja prema njihovom priključivanju. Od povijesne bliskosti odnosa tih država s Rusijom do izvozne energetske trase na njihovom teritoriju, a i samom činjenicom kako njihovim pridruživanjem NATO Savezu Rusija nailazi na prepreku prema svom najpouzdanijem balkanskom partnerima Srbiji i Crnoj Gori – očekivan je otpor Rusije prema tom procesu. Blaži intenzitet ruskog otpora naspram reakcije nad priključivanjem baltičkih država krije se u ruskom geopolitičkom statusu i nadasve raspršenim nepogodnim situacijama uzrokovanim paketnim tj. istodobnim priključivanjem država od Baltika do Crnog mora. Širina cijelog paketa priključenja je zahtijevala od Kremolja ustupanje, taktiziranje i zato je naglasak otpora stavljen na baltičke države, premda je i on procijenjen kao nedostatan za ofenzivnije međunarodno djelovanje kroz fragmentarne blokade tog paketa.

3.5. Geopolitičke implikacije drugog kruga širenja i primanja Slovenije

Drugi krug širenja NATO Saveza postavlja niz presedana u odnosu na Rusiju, a svaki od njih se veoma negativno odrazio na geopolitičku perspektivu Rusije. Priključenje baltičkih država, bivših članica Sovjetskog Saveza, značilo je da inercija proširenja u skoroj budućnosti može zahvatiti Ukrajinu i svesti manevarski prostor za ruska savezništva na ostatke ostataka nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. Politika ekspanzivnog teritorijalnog proširenja je sastavnica ruske vanjske politike stoljećima, a rusko javno mišljenje i političko-povijesni komentatori ne bi bili skloni oprostiti ruskom vodstvu status pasivnog promatrača. Suočen s nezahvalnom pozicijom konflikta dvije slike Rusije, idealističke carske i realističke postsovjetske, Putinov spektar je bio nadasve uzak. Uz navedeno, pozicija baltičkih država je podrazumijevala alarmantnu bliskost NATO Saveza prema najvećim ruskim gradovima i najgušće naseljenom dijelu Rusije. Baltičkim

priključenjem NATO Savez je došao na sam ruski prag, što je u Rusiji pobudilo napoleonsku i hitlerovsku nervozu.

Južni dio paketa drugog širenja, onaj rumunjski i bugarski, promijenio je pak omjer snaga unutar obale Crnog mora. Od rumunjske do turske obale sada NATO Savez ostvaruje maritimni pristup Crnom moru, pa Rusija gubi utjecaj na jedinom toplom moru čiju polovicu obale kontrolira ne tako davni neprijatelj. Uz značajno sužen utjecaj na Baltiku, Rusija postaje pomorski osakaćena. Kulminacija pogoršanja ruskog statusa je spoznaja da Rumunjska i Bugarska, transbalkanske rute ruskog plinovoda, nisu više blagonakloni i potencijalni partneri. Štoviše, one postaju slojevita brana prema Srbiji i Crnoj Gori koje se od regionalne destabilizacijske strepnje pretvaraju u pacijenta. Tik pred proširenje 2003. Crna Gora inzistira i uspijeva na konfederativnom putu, što je samo moglo značiti povećanje vjerojatnosti odredišta suverenističkog raskrižja i konačnog crnogorskog odcjepljivanja.

Kada se uzme u obzir efekt slovenskog priključivanja²⁸ NATO Savezu i njen minoran utjecaj na geopolitičke ciljeve Rusije, to ipak ne znači kako je Rusija njime ostala neokrznuta. Od slovenske do albanske obale, sjeverna strana Jadranskog mora za Rusiju je značila priliku da izbjegne tursku mornaricu i izbije u samo srce Sredozemlja. Logistički gledano i posebice s obzirom na Sloveniju, luke tih država su krucijalne za opskrbljivanje gospodarski razvijenih srednjoeuropskih država. Trend koji je započela Slovenija, a to je penetracija NATO Saveza u države bivše Jugoslavije, imao je negativan odzvuk za dva stoljeća staru rusku aspiraciju.

4. Širenje NATO-a u mandatu Busha mlađeg – treći krug

U samom početku mandata administracije američkog predsjednika Barracka Obame dolazi do trećeg kruga širenja NATO Saveza na Hrvatsku i Albaniju, ali zasluge za njegovo ostvarenje u dominantnom dijelu se pripisuju administraciji Busha ml. Premda je neusporedivo manjeg značaja od prethodnog, to širenje je nastavak uvertire jadranskog pozicioniranja započetog slovenskim dijelom paketa drugog širenja. Čin hrvatskog i albanskog pridruživanja ostavljaju Rusiji crnogorsku obalu kao zadnju instancu ispunjenja povijesno-strateškog cilja izbijanja na Jadran. U svega pet godina, ruski obalni potencijal vojnog djelovanja je umanjen za estonsku, litavsku,

²⁸ „Tako je bila prihvaćena odluka da će slovenski vojni doprinos NATO-u po opsegu biti manji ali kvalitetan...“; više: Grizold, A., "Slovenija, NATO i EU u svjetlu sigurnosnog partnerstva.", Međunarodne studije 3, str. 16-29, Zagreb, 2005.

latvijsku, rumunjsku, bugarsku i slovensku obalu. NATO Savez sada postaje “glavni igrač” Baltika, Crnog mora i Jadrana. Proći će gotovo desetljeće do potpune kontrole NATO Saveza na obalama Jadrana, ali trećim je proširenjem NATO nedvojbeno ovladao jadranskim bazenom i time nastavio drugi ostavljeni krak drugog proširenja – okruživanje Srbije uz postepeno radikalniju Republiku Srpsku unutar Bosne i Hercegovine, a koje doprinose dizanju tenzija u regiji.

Nakon čitavog desetljeća ekstremnih vanjskopolitičkih napora hrvatske diplomacije, od procesuiranja značajnih vojnih lica iz Domovinskog rata i suradnje s Haškim tribunalom do usklađivanja zakonodavstva i njegove implementacije za zahtjevima Europske Unije, konačno u Bruxellesu 9. prosinca 2011. biva potpisan “Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji” (skraćeni naziv). Ipak najvažniji vojno-politički događaj, nakon pobjede u Domovinskom ratu, u tom razdoblju bilo je pristupanje Hrvatske NATO Savezu 1. travnja 2009. predajom ratifikacijskog dokumenta američkom State Departmentu. Gotovo cijeli ciklus pristupanja Hrvatske NATO Savezu koincidira s mandatom Busha ml., premda je sam čin dulje iščekivana posljedica raspada Sovjetskog Saveza i Jugoslavije te stvaranja Partnerstva za mir.

Albansko pridruživanje je popraćeno gotovo apsolutnom podrškom u javnom mijenju njenog stanovništva, a unatoč strukturalnim boljkama sjevernoatlantske članice priznaju njenom vodstvu umjeren pristup svim destabilizacijskim pitanjima u regiji.²⁹

4.1. Međunarodne okolnosti

Prvo desetljeće Putinova mandata se mora okarakterizirati objektivno uspješnim i za najpristranije kritičare njegova režima. Kontinuirani gospodarski rast, okončavanje pograničnih sukoba, vraćanje Rusije na staru diplomatsku slavu i intenziviranje međunarodnih gospodarskih veza energetskim adutom. Zaoštravanjem političke situacije u Ukrajini Rusija mijenja postsovjetsko naličje i nedvojbeno manifestira rezolutnost u blokiranju procesa širenja NATO Saveza u svoje dvorište. Uz američku podršku, Europska Unija daje do znanja kako može proaktivno dokazivati ojačani status supranacionalne i financijske europske i svjetske sile podupirajući antiruske političke struje u Ukrajini. Američka vanjska politika zadržava fokus na Bliskom Istoku, ali

²⁹ „Public support in Albania for the country’s membership in NATO is very high, with public opinion polls showing as many as 96% of those polled in favor.“; Više: Morelli, V., Ek, C., Belkin, P., Woehrel, S. i Nichol, J., „NATO enlargement: Albania, Croatia, and possible future candidates“, Congressional Research Service, Washington, DC, 2009.

protekom vremena rat protiv terorizma gubi podršku na nacionalnoj i globalnoj razini. Globalna financijska kriza krajem prvog desetljeća novog stoljeća zadaje posrtaj planovima ekspanzije zapadnog utjecaja, a američko javno mijenje gubi interes za financiranjem prekomorskih angažmana. Ako se prvo postsovjetsko desetljeće može okarakterizirati zbrajanjem štete nastale raspadom Sovjetskog Saveza, postepenim odmicanjem vremena unutar drugog desetljeća ruska vanjska politika nagovještuje prekretnicu i kompenzaciju za izgubljeno. Kako je drugim širenjem kulminacijska točka dosegnuta, Ukrajina postaje destabilizacijski centar u konfrontaciji NATO Saveza i Rusije. Kina osnažena galopirajućim gospodarstvom i promoviranjem partnerskih odnosa s Rusijom postaje globalni konkurent SAD-u. U toj borbi za globalni utjecaj, svaka žarišna točka postaje sastavnica strateških pristupa globalnih sila i zato jedna od najstarijih – jugoistočna Europa – postaje jedno od polja u tom hibridnom ratovanju. Umjesto konvencionalnog odmjeravanja snaga, takav tip ratovanja prožima međunarodnu zajednicu i u sferama rastuće digitalizacije te energetske ovisnosti pokazuje boljke zapadnih demokracija i njihove otvorenosti. Jugoistočna Europa i njene saveznički *de iure* neopredijeljene države dolaze pod povećalo i zato će hrvatsko-albansko pristupanje NATO Savezu predstavljati zamjetljivu pobjedu američke vanjske politike i eurointegrativnog procesa.

4.2. Situacija u državama bivše Jugoslavije: interes za članstvom

Do slovenskog pristupanja NATO Savezu cijela je istočna obala Jadrana bila “ničija zemlja” u kontekstu vojnih savezništava, a druge države bivše Jugoslavije, poput Crne Gore, bile su još uvijek nezamislive u skorim sferama sjeveroatlantske integracije.

Državna zajednica Srbija i Crna Gora 3. lipnja 2006. prestaje postojati i uz budno promatranje svjetskih sila Crna Gora demokratski se opredjeljuje prema Zapadu. U svega par mjeseci od svoje samostalnosti, crnogorsko vodstvo više ne libi od jasnog proklamiranja smjera njihove vanjske politike što istovremeno predstavlja neugodno iznenađenje za njenog povijesnog partnera Rusiju:

“Nakon posjeta američkog tajnika za obranu Donalda Rumsfelda Crnoj Gori 29. rujna 2006. godine i razgovora s najvišim crnogorskim dužnosnicima, najavljeno je potpisivanje Sporazuma s Nacionalnom gardom američke države Maine. Vojna suradnja se planira na višestrukoj osnovi: putem uspostave kompletnog vojnog i sigurnosnog sustava, nabavke naoružanja, redovne vojno-civilne suradnje, ali i civilne suradnje koja će se realizirati kroz različite specijalističke tečajeve i razmjenu eksperata, nakon što američka administracija

odobri sporazum s Crnom Gorom. Nakon toga nastupilo je intenzivno uspostavljanje vojnih kontakata i suradnje sa vojskama susjednih zemalja, SAD-om i NATO-om. Tijekom susreta delegacije Vojske CG na čelu s načelnikom Glavnog stožera Jovanom Lakčevićem s grčkim ministrom obrane Vangelisom Meimarakisom i načelnikom Glavnog stožera Panagiotisom Kinofotisom u Ateni 06. veljače 2007. godine, dogovoreno je da će Grčka biti zemlja "contact point" za suradnju Crne Gore s NATO-om."³⁰

Od svog potencijala penetracije na istočnu obalu Jadrana, Rusija je najveće nade polagala na Crnu Goru. Od povijesne i vjerske povezanosti do realnog gubitka manevarskog prostora skorim okončavanjem procesa hrvatsko-albanskog pristupanja NATO Savezu, novi crnogorski vanjskopolitički smjer je za Rusiju značio kapitulaciju u namjeri da bude faktor na prostoru Jadrana i središnjeg Sredozemlja. Radikalna promjena međunarodnog imidža Rusije je razvidna u odnosu na arsenal hibridnih metoda kojom pokušava osujetiti crnogorsko članstvo u NATO Savezu.³¹

Ubrzo nakon crnogorskog osamostaljenja, Srbija doživljava novi šok osamostaljivanjem Kosova 17. veljače 2008. Zbog američkog sponzorstva po pitanju kosovskog odvajanja, za srpsko javno mijenje i vodstvo sjevernoatlantske težnje doživljavaju krah i Rusija postaje njihov glavni vojni partner. Suočena s nezahvalnom geopolitičkom situacijom, Srbija je istovremeno primorana njegovati odnos s Europskom Unijom zbog gospodarske ovisnosti o trgovini s europskim državama.

Grčka blokada Makedonije zbog spornog imena države je rezultirala izgubljenom prilikom za sjevernoatlantski put Makedonije u procesu trećeg širenja NATO Saveza, premda je Makedonija od samih početaka državnosti jasno izražavala svoju zapadnu perspektivu i uživala američku blagonaklonost.

Ruski utjecaj na srpski entitet Republiku Srpsku unutar Bosne i Hercegovine³² djeluje kao unutarnja blokada čvršćih sjevernoatlantskih integracija, ali i kao produžena ruka podsjećanja

³⁰ Više o procesu sjevernoatlantskog puta Crne Gore Tahirović, M.: „Crna Gora i Partnerstvo za mir“, Međunarodne studije, god. 8, br. 2, str. 53-70, 2008.

³¹ Str. 232: „Rusija je dodatno pojačala svoju podršku crnogorskoj opoziciji kako bi osujetila članstvo Crne Gore.“; više Biserko, S. "Crna Gora: Rusko odmeravanje sa NATO.", Potka srpskog identiteta. antizapadnjaštvo, rusofilistvo, tradicionalizam... Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, str. 229-240., Beograd, 2016.

³² „Međutim, dodatnu otežavajuću okolnost predstavlja pre svega isključivo vezivanje entiteta Republika Srpska sa susednom Srbijom kada je u pitanju determinisanje njenog odnosa prema NATO. Štaviše, tu je i nedvosmisleni

Srbije na eventualne dileme njenog vanjskopolitičkog smjera. U atmosferi pritiska zapadnoeuropskih inicijativa na konkretiziranja namjere Srbije prema euointegracijama, srpsko konstitutivno vodstvo u Bosni i Hercegovini nerijetko će se instrumentalizirati kao protuteža. Američka i turska vanjska politika učestalo podupiru naume dominantno bošnjačkog entiteta, stoga svako ojačavanje bošnjačkog vojnog utjecaja uzrokuje alarme i popratne blokade za srpske konstitutivne predstavnike u Bosni i Hercegovini.

4.3. Ruske reakcije na pokretanje trećeg kruga širenja

Hrvatska se još od Domovinskog rata smatra američkim saveznikom na jugoistoku Europe, što je vidljivo raspletom tog sukoba nakon ruskih prijedloga u samom njegovom jeku. Kako je Srbija s Crnom Gorom gravitacijsko središte ruskih interesa na jugoistoku Europe, tako se i Albanija u Kremlju doživljava kao američki partner u destabilizaciji Srbije. Iz navedenog se moglo predvidjeti kako će rusko negodovanje³³ povodom trećeg kruga širenja ostati samo na toj razini reakcije bez pružanja konkretnog međunarodnog otpora. U globalnoj igri imidža sile, Rusija nije htjela bezupješno blefirati na unaprijed izgubljenoj rundi širenja i tako pobuditi osjećaj zapadne zabrinutosti zbog buđenja ekspanzionizma njenog utjecaja. Prethodno, tj. drugo širenje NATO Saveza je izoštrilo fokus Rusije na ukrajinsko-gruzijski prostor i treći krug širenja prolazi bez zamjetnih pokušaja blokada.

4.4. Geopolitičke implikacije trećeg kruga širenja i primanja Hrvatske i Albanije

Najvažnije implikacije trećeg kruga širenja su protezanje kontrole NATO Saveza na pretežiti dio istočne jadranske obale³⁴ do dominantne razine i stezanje njegovog obruča³⁵ oko Srbije kao ruskog

ojačani ruski politički uticaj koji može navedeni scenario učiniti prilično nerealnim.“; više na 353. str: Đukanović, D., „Bosna i Hercegovina na neizvesnom putu ka članstvu u NATO“, projekt „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Vol. LXXI, br. 3, str. 335–360, Beograd, 2019.

³³ „Po dobivanju službenog poziva za ulazak Hrvatske i Albanije u NATO (2008) oglasilo se rusko Ministarstvo vanjskih poslova priopćenjem u kojem se ističe kako je ulazak te dvije zemlje u NATO nepotreban, da dvije zemlje neće time ojačati svoju sigurnost, već samo izazvati nove probleme u ovom dijelu Europe (Vukadinović, 2010: 9).“; više na str. 195: Čehulić Vukadinović, L., „NATO i Ruska Federacija: od pokušaja funkcionalne suradnje do novih tenzija“, Politička misao, god. 52, br. 2, str. 181-205, Zagreb, 2015.

³⁴ „Vrlo znakovit oblik i simbol međunarodne suradnje u tom smislu jeste remont i pristajanje stranih – konkretnije NATO-ovih, odnosno američkih – ratnih brodova. Admiralski brod Šeste flote američke ratne mornarice USS Mount Whitney je veći dio 2015. proveo na remontu u riječkom Viktoru Lencu.“; više na 26. str.:Kulović, A., "Kontemporarna geopolitika mora - slučaj Hrvatska", Politička misao, 53.1, str. 7-34, Zagreb, 2016.

³⁵ „Provođenjem trećeg kruga posthladnoratovskog širenja Jugoistočna Europa prema pojedinim autorima istovremeno je natoizirana i amerikanizirana: naime Slovenija, Mađarska, Rumunjska, Bugarska, Grčka, Turska, Albanija i Hrvatska čine tzv. NATO-ov sigurnosni zagrljaj, kojim zaokružuju i neutraliziraju Srbiju i Bosnu i

destabilizacijskog faktora na jugoistoku Europe. Hrvatsko-albanska obala predstavlja pretežiti dio istočne jadranske obale i njihovim priključenjem ruska pretenzija na Jadran biva svedena na sada sjevernoatlantski novorijentiranu Crnu Goru. Pristupanje Albanije ima i garancijsku funkciju za nestabilnosti uzrokovane crnogorskim osamostaljenjem. Suočena s ekspeditivnom dinamikom sjevernoatlantskog utjecaja u svojoj okolini, Srbija se u svega tri desetljeća pretvara iz regionalnog lovca u lovinu. Raspad bivše Jugoslavije u kojoj je ostvarivala premoćan status, gubitak Domovinskog rata, suzbijanje velikosrpske ideje Daytonskim rješenjem u Bosni i Hercegovini, crnogorski suverenitet ubrzo popraćen kosovarskim – pokazatelj su nezaustavljivog trenda gubitka srpskog destabilizacijskog utjecaja na jugoistoku Europe. S obručem sastavljenim od država koje pripadaju nedvojbeno najjačem vojnom kolektivu na svijetu, ujedno utemeljenom na mušketirskom principu obrane, donedavne velikosrpske težnje su svedene na obranu najužeg suvereniteta kroz pitanje Kosova. Proces makedonskog i crnogorskog pristupanja NATO Savezu nije više meritorno uvjetovan, već je sada samo pitanje formalnosti i vremenskog protoka. Hibridni uplitaji Rusije u političke procese na jugoistoku Europe sve su češći, ali konkretiziranje njene vojne moći radi uplitanja u iste je izostalo. Ovo svijetlo razdoblje sigurnosne arhitekture burnog jugoistoka Europe trećim krugom širenja producira svoje najznačajnije trenutke, ali i kulminaciju sjevernoatlantske moći na tom prostoru.

5. Zaključak

Uspjesi zacrtanih ciljeva mandata Busha ml. su vizionarski, ali je obrise tih ciljeva postavila administracija njegovog oca, a kasnije i ona Billa Clintona. Nakon raspada Sovjetskog Saveza uslijedilo je desetljeće osporavanja potrebe postojanja NATO Saveza upravo zbog raspada tog protivničkog saveza, apeli ruske diplomacije za razmontiravanjem sjevernoatlantskog vojnog pakta i opća nevoljkost saveznica za financiranjem tog skupog vojnog stroja. Tek 2014., ruskom aneksijom teritorija ukrajinskog Krima, postaje jasno kako ti argumenti za demontažu NATO-ove arhitekture nisu imali dalekovidnu perspektivu – potreba za postojanjem NATO Saveza nikad nije bila jasnija. Štoviše, originalni citat članka 5. stavka 1. Washingtonskog ugovora u svakodnevici predstavlja povijesnu prekretnicu za dotadašnja savezništva država bivše Jugoslavije zbog

Hercegovinu, (posebice Republiku Srpsku) zemlje koje njeguju intenzivne odnose s Rusijom.“; više na str. 313: Luša, Đ., „Posthladnoratovsko širenje NATO-a u suvremenim teorijama međunarodnih odnosa“, doktorska disertacija, Zagreb, 2011.

nedvosmislenog i javno utanačenog mušketirskog principa obrane, koji je prijeko potreban za države slabije vojne moći:

“Potpisnice smatraju da se oružani napad na jednu ili više njih, u Europi ili Sjevernoj Americi, treba smatrati napadom na sve njih i zato se slažu da će u slučaju takvog oružanog napada, svaka od njih, pozivajući se na pravo individualne ili zajedničke samoobrane iz članka 51 Povelje Ujedinjenih Naroda, pomoći potpisnici ili potpisnicama koje su napadnute, poduzimajući odmah, same i u skladu s drugim potpisnicama, korake koji se smatraju potrebnima, uključujući uporabu oružane sile, da bi povratile i održale sigurnost Sjevernoatlantskog područja. Svaki takav oružani napad i mjere poduzete kao rezultat tog napada moraju se odmah prijaviti Vijeću sigurnosti. Takve mjere moraju se zaustaviti kada Vijeće sigurnosti poduzme mjere potrebne za ponovnu uspostavu i održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.”³⁶

Samim osvrtnom na prostor jugoistočne Europe, a uspoređujući početak i kraj mandata Busha ml., primjetno je spajanje NATO-vih granica od Estonije do Bugarske, a sve u svrhu stvaranja kontinentalne membrane koja Rusiji zatvara sve kontinentalne pristupe prema prostoru od za nju važnog povijesnog značenja i utjecaja – zemljama jugoistočne Europe. Provedena politika Busha ml. predstavlja bazu za daljnju nadgradnju NATO-ove arhitekture koja će u narednih 15-tak godina po završetku mandata doseći vrhunac, a enklavizirane točke kontinuiranog ruskog utjecaja u jugoistočnom europskom bazenu će biti gotovo odsječene i uvelike oslabljene unutarnjim sukobima.

Prvi put nakon više stoljeća prostor država bivše Jugoslavije i njene članice dobivaju snažno sigurnosno zaleđe najjačeg vojnog pakta na svijetu, što je nezamislivo kad se pogledaju najvažniji povijesni datumi unutar prethodnog stoljeća i uloga navedenih prostora u raspiravanju vojnih sukoba. U svim tim događajima je nestabilnost ovog područja bila od iznimne važnosti za eskalaciju sukoba i služila je kao svojesvrstan katalizator sukoba najširih povijesnih razmjera, upravo zato je mandat Busha ml. prouzročio nevjerojatnu i dugoročnu pacifikaciju dotad bitnih dijelova eruptirajućeg područja. Od “bure baruta”, tzv. bačve baruta čija eksplozija odjekuje svijetom u početku 20. stoljeća, ovaj prostor se NATO-vom fortifikacijom prema istočnom polu

³⁶ <https://mvep.gov.hr/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/nato/o-nato-u/sjevernoatlantski-ugovor/22674>; Pristupljeno: 23. veljače 2024. u 12:45

pretvara u relativno sigurno područje³⁷. Ekonomski rast uzrokovan slobodnim i ratom neometenim tržišnim uvjetima, a i svjetski prepoznatoj grani turizma, doprinosi dugoročnoj sigurnosti i napretku cjelokupnog prostora jugoistočne Europe. Tenzije unutar srpsko-kosovskog sukoba mogu poprimiti obilježja rata, ali s obzirom na srpsko susjedstvo i gospodarski opstanak nije realno očekivati kumulativnu ukupnost tih obilježja, već je realnije diplomatsko rješavanje povremenih kritičnih situacija. Unutar Bosne i Hercegovine je situacija još blaža, budući da sustav državnih struktura isprepleten čimbenicima od suprotstavljenih interesa i pod svojevrsnim patronatom međunarodne zajednice. U potencijalnom raspletu sukoba na prostoru Bosne i Hercegovine, sfera ruskog utjecaja je znatno sužena u odnosu na donedavnu prošlost. Bez tektonskih i trenutno nezamislivih promjena unutar NATO Saveza, gotovo je nemoguće očekivati novu fazu ruskog pokušaja prodora na ove prostore.

U svega osam godina mandata Busha ml. postignut je povijesni prevrat u vakumu raspada Sovjetskog Saveza i ruske rekonstrukcije. Sve novopridošle članice su predstavljale zonu bliskog i snažnog utjecaja Rusije kroz razdoblje 19. i 20. stoljeća, a ljudske žrtve, infrastrukturna šteta i gospodarska stagnacija uzrokovana sukobima na tim prostorima su dostizale frapantne brojke.

Brojni kritičari NATO-ove ekspanzije evociraju vojni predznak Saveza i nepotrebnost takvih tendencija u mirnodopskim uvjetima, primarno naglašavajući rusku silu i ugroženost kao argument za remećenje novonastalog mira posthladnoratovskog ozračja. Zanemareno gledište unutar te perspektive je zaborav konvencionalnih obilježja ratovanja – povijesne aspiracije, odnos snaga u teritorijalnom susjedstvu i teritorijalna udaljenost od potencijalnog neprijatelja. Argument teritorijalnih povijesnih aspiracija u vanjskoj politici Rusije nije uminuo, štoviše vidno jača kako se odmičemo od raspada Sovjetskog Saveza, premda je teritorijalno najveća država na svijetu i energetska samodrživa.

Njeno pak zapadno teritorijalno susjedstvo, do najzapadnijih granica geografske Europe, poslije devastacije II. svjetskog rata potiskuje prijašnje ekspanzivne aspiracije i odabire put ekonomskog zajedništva. Europske tenzije 19. i 20. stoljeća nakon jezivih posljedica svjetskih sukoba u 20.

³⁷ „Sasvim je jasno da je politika proširenja NATO-a i EU-a na ovaj dio Europe, u svom ekonomskom aspektu, snažno pogodovala korporacijskim interesima, kao i interesima financijskoga kapitala koji je u ovom dijelu svijeta dobio značajno tržište za svoje proizvode.“; više na 36. str.: Polović, J., "Utjecaj međunarodnih aktera na procese demokratizacije država Zapadnog Balkana s posebnim osvrtom na Hrvatsku", Međunarodne studije, 13.1, str. 9-31., Zagreb, 2013.

stoljeću odumiru i očito ne predstavljaju prijetnju u kontekstu teritorijalnog prekrajanja i širenja granica. Uz odvrćajuće svojstvo enormnog nuklearnog naoružanja, Rusija ne mora brinuti o narušavanju bilo kojeg vida njenog međunarodnog suvereniteta.

Teritorijalna udaljenost potencijalnih neprijateljskih država te sposobnost brze i efikasne mobilizacije je čimbenik koji je u blokovskoj podjeli bio na strani Rusije, a takav je ostao i pri raspadu Sovjetskog Saveza. Nastavno na prethodni argument, znatno veću vjerojatnost predstavlja opasnost invazivnog djelovanja Rusije na zapadne susjede nego što je to obrnuto. Taj argument je uostalom potvrđen ruskom aneksijom Krima 2014., a kasnije i vojnom invazijom na Ukrajinu. Iz svih tih razloga mandat administracije Busha ml. predstavlja jedno od najsjajnijih razdoblja u međunarodnom tretmanu država na prostoru bivše Jugoslavije. Zatečeno i ostavljeno stanje, barem u vidu postignutih ciljeva, razlikuju se u pružanju temelja za mirnodopski razvitak bivših sastavnih država SFR Jugoslavije. Samo dva desetljeća nakon pristupanja NATO Savezu i eurointegracijama, rapidan razvitak navedenih država pokazuje smislenost pridruživanja, ali je ujedno i čvrst pokazatelj državama pod snažnim ruskim utjecajem.

Literatura:

- 1) Biserko, S. "Crna Gora: Rusko odmeravanje sa NATO.", Potka srpskog identiteta. antizapadnjaštvo, rusofilistvo, tradicionalizam.... Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, str. 229-240., Beograd, 2016.
- 2) Božić Bogović, D. i Njari D., "Francusko-ruski odnosi i sukobi na istočnoj obali Jadrana od 1797. do 1815. godine", Povijesni zbornik, 2.3, str. 257-270, Zagreb, 2008.
- 3) Čehulić Vukadinović, L., „Euroatlantizam i suvremeni međunarodni odnosi“, Politička kultura i CID, Zagreb i Podgorica, 2012.
- 4) Čehulić Vukadinović, L., „NATO i Ruska Federacija: od pokušaja funkcionalne suradnje do novih tenzija“, Politička misao, god. 52, br. 2, str. 181-205, Zagreb, 2015.
- 5) Đukanović, D., „Bosna i Hercegovina na neizvesnom putu ka članstvu u NATO“, projekt „Politički identitet Srbije u regionalnom i globalnom kontekstu“ Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije, Vol. LXXI, br. 3, str. 335–360, Beograd, 2019.
- 6) Grizold, A., "Slovenija, NATO i EU u svjetlu sigurnosnog partnerstva.", Međunarodne studije 3, str. 16-29, Zagreb, 2005.
- 7) Kissinger, H., „Diplomacy“, Simon and Schuster Paperbacks, New York, 2004.
- 8) Kulović, A., "Kontemporarna geopolitika mora - slučaj Hrvatska", Politička misao, 53.1, str. 7-34, Zagreb, 2016.
- 9) Kurečić, P., „Usporedba geopolitičkog značenja post-hladnoratovskih krugova proširenja NATO-a“, Suvremene teme, god.1., br.1., str. 91-108, Zagreb, 2008.
- 10) Lapaš D., „Rat protiv terorizma" i koncept međunarodnopravnog subjektiviteta“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu [Internet], 2006. [pristupljeno 28.01.2024. u 13:34], 56(6):1709-1739. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/6421>

- 11) Luša, Đ., „Posthladnoratovsko širenje NATO-a u suvremenim teorijama međunarodnih odnosa“, doktorska disertacija, str. 114-117., Zagreb, 2011.
- 12) Morelli, V., Ek, C., Belkin, P., Woehrel, S. i Nichol, J., „NATO enlargement: Albania, Croatia, and possible future candidates“, Congressional Research Service, Washington, DC, 2009.
- 13) Polović, J., "Utjecaj međunarodnih aktera na procese demokratizacije država Zapadnog Balkana s posebnim osvrtom na Hrvatsku", Međunarodne studije, 13.1, str. 9-31., Zagreb, 2013.
- 14) Stronski, P. "A difficult balancing Act: Russia's role in the eastern Mediterranean", Carnegie Endowment for International Peace 28, Washington DC, 2021.
- 15) Tahirović, M.: „Crna Gora i Partnerstvo za mir“, Međunarodne studije, god. 8, br. 2, str. 53-70, 2008.

Mrežne stranice:

- 1) <https://www.youtube.com/live/c02QU1MfDlc?si=fAAGmN224O0oxUPE>,
Pristupljeno: 20. veljače u 21:35
- 2) <https://mvep.gov.hr/multilateralni-odnosi/multilateralne-organizacije-i-inicijative/nato/o-nato-u/sjevernoatlantski-ugovor/22674> ; Pristupljeno: 21. veljače u 7:53
- 3) <https://www.vecernji.hr/vijesti/celnici-pozdravili-odluku-o-primanju-svedske-nato-u-oglasio-se-i-plenkovic-1749408> ; Pristupljeno 29. veljače 2024. u 11:41
- 4) <https://www.bbc.com/news/world-europe-50807747> ; Pristupljeno 29. veljače 2024. u 13:51
- 5) <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2009-mar-01-fg-serbia-spy-cia1-story.html>
; Pristupljeno 12. veljače 2024. u 15:51.
- 6) <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/06/20010615-1.html>; Pristupljeno: 15. ožujka 2024. u 16:47

- 7) <https://www.rtvbn.com/367115/Sto-je-covjeku-majka-to-je-Srbiji-Rusija>;
Pristupljeno: 20. veljače 2024. u 22:35
- 8) <https://youtu.be/7K5fdSANbF0?si=50uCLzsBXAC--K9m>; Pristupljeno: 20. veljače 2024. u 22:11
- 9) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=RU>; Pristupljeno 20. ožujka 2024. u 22:54
- 10) <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2022&locations=US&start=1960>; Pristupljeno u 20. ožujka 2024. 21:45

SAŽETAK

Vanjska politika SAD-a za vrijeme mandata G. W. Busha je instrumentaliziranjem NATO Saveza u odnosu na države bivše Jugoslavije označila novu stabilizacijsku eru na njihovom prostoru. Postepenim priključivanjem sastavnica bivše Jugoslavije NATO Savezu, uključujući započinjanje i nastavak postupaka koji će voditi ka istom cilju u vanjskoj politici narednih američkih administracija, stvoreni su preduvjeti garancije sigurnosti i mira na povijesno konfliktnom jugoistoku Europe. U ovom radu vrši se pregled značajnih implikacija koje mogu poslužiti kao lakmus papir za testiranje postignuća vanjske politike SAD-a prema jugoistoku Europe za vrijeme mandata Busha ml.

Ključne riječi: američka vanjska politika, NATO, jugoistok Europe, politika proširenja

ABSTRACT

The foreign policy of the USA during the term of office of G. W. Bush marked a new era of stabilization in their area by instrumentalizing the NATO Alliance in relation to the countries of the former Yugoslavia. The gradual joining of the states of the former Yugoslavia to the NATO Alliance, including the initiation and continuation of procedures that will lead to the same goal in the foreign policy of subsequent American administrations, created the preconditions for guaranteeing security and peace in the historically conflicted southeast of Europe. This paper reviews the significant implications that can serve as a litmus test for testing the achievements of US foreign policy towards Southeast Europe during the term of office of Bush Jr.

Key words: US foreign policy, NATO, Southeast Europe, enlargement policy